

Зайцева М. О. Культурні стереотипи в юридичному анекдоті (категорія мінливості і стійкості).

У статті розглядається категорія мінливості і стійкості культурних стереотипів. Автор аналізує юридичні анекдоти XIX ст. і сучасні юридичні анекдоти як ілюстративний матеріал.

Ключові слова: стереотип, анекдот, культурний стереотип, мовний стереотип, екстралінгвістичний контекст, картина світу, концептуальна картина світу.

Zaytseva M. O. Cultural stereotypes in juridical anecdote (category variability and sustainability).

In the article the category of variability and sustainability of cultural stereotypes have been examined. The author has analyzed legal anecdotes of the nineteenth century and modern legal anecdotes as illustrative material.

Key words: stereotype, an anecdote, a cultural stereotype, linguistic stereotype, extra-linguistic context, world view, conceptual world view.

Задорожний В. Б.

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

УКРАЇНСЬКА НАРОДНОПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена з'ясуванню того явища, що в українській народній пісенній творчості виявляється у вигляді незвичного для сучасної мовної свідомості наголосу дієслів типу вечертти, думфти, плакфти тощо. Всупереч поширеному поглядові на такого роду мовні факти як на своєрідну поетичну вільність народного співця автор доводить, що насправді вони відображають еволюційні процеси в акцентній системі української мови, викликані розвитком її граматичної системи. Ці процеси тривають і на сучасному етапі розвитку нашої мови.

Ключові слова: акцентні перетворення, видова пара, доконаний / недоконаний вид, наголос (кореневий, суфіксальний).

Роль української пісенної поезії у становленні сучасної української літературної мови є загальновідомою. Мало того, саме українська народна творчість своєю красою й багатством спричинилася до “легалізації” української мови в той час, коли сама доцільність її подальшого культурного розвитку багатьма ставилася під сумнів. Та наше ставлення до мови української народної поезії відзначається певною мірою, сказати б, парадоксальністю. Ми не шкодуємо її схвальних оцінок загальникового характеру, однак стосовно тільки тих явищ у ній, що є для нас очевидними й зрозумілими. Інакше – з явищами незвичними, незрозумілими. Скажімо, в українських народних піснях досить часто слова наголошуються не так, як ми звикли це робити нині. Пояснюємо це собі якнайпростіше: мовляв, наївний народний творець дозволяв собі перекрутити слово на догоду загальному ритмомелодійному ладові пісні. Така думка може видатися

досить переконливою, особливо для тих, хто пам'ятає про ту очевидну обставину, що той безіменний для нас нині автор не мав можливості отримати консультації фахівця з культури мовлення. Гадаємо, що в такому поясненні більше наївності, ніж її мав творець української народної пісні – український народ. Адже кожна народна пісня народжувалася з потреби висловити якусь думку, якусь емоцію, – зрозуміло, адекватними виражальними засобами. Чому б нам не побачити в незвичному нам мовному явищі історичне минуле нашої мови – цілком звичне для його сучасника? Якщо воно, незрозуміле нам нині, стане зрозумілим, то вже тим самим воно зробиться й ближчим, ріднішим для нас. Пізнання минулого, певна річ, є цікавим саме по собі, та ще більша цінність його полягає в тому, що, пізнавши минуле нашої мови, ми ліпше, глибше зрозуміємо її, сучасну нам.

Чому, наприклад, в українській народній пісні

*Їхав козак за Дунай,
Сказав: “Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненький,
Неси та гуляй!”*

*“Постій, постій, козаче,
Твоя дівчина плаче,
Як ти мене покидаєш, –
Тільки подумай!”*

маємо наголошене таким незвичним для нас дієслово *подумѣти*? В іншій народній пісні

*Засвистали козаченьки
В похід з полуночі,
Виплакала Марусенька
Свої ясні очі*

знову маємо дієслово з дивним для нас наголосом *виплакѣла*, в інших варіантах пісні *заплакѣла*. У ще іншій народній пісні

*Косарі косять, а вітер повіває,
Шовкова трава на коси вилягає,
А бідна вдова сльозами приливає:
– Ой десь мій милий на сивім коні грає!
Ой годі тобі на сивім коні грати,
Ходім до мене вечері вечеряти!*

дієслово *вечерзти* теж нас може здивувати своїм наголошенням. І такого в українських народних піснях – чимало.

Чи не забагато дивного? Та й чи варто тільки дивуватися? Можливо, ліпше було б спробувати зрозуміти це явище. Адже це – явище, а не поодинокий факт. Наприклад, неважко помітити, що всі перелічені нами

дієслова з дивним для нашої мовної свідомості наголошенням належать до одного дієслівного класу – це дієслова з класифікаційним суфіксом *-а-*; саме ця обставина є для нас відправним пунктом нашого подальшого дослідження. Тож новизна нашого підходу до здавна відомих, але поки що належним чином не пояснених мовних фактів є очевидною. Потреба в чимраз глибшому й докладнішому вивченні таких живомовних явищ української загальнонародної мови постійну актуальність такого роду досліджень, що не потребує якихось особливих обґрунтувань. Проблема полягає саме в пошуку нових методологій і методик досліджень, які могли б виявитися результативними у своїх здобутках. Саме таку спробу пошуку нових дослідницьких способів з'ясування наукової істини – одну з багатьох, очевидно, можливих – являє ця розвідка.

Серед дієслів на *-ати* в сучасній українській мові найпомітнішим явищем з акцентологічного погляду є досить велика кількість таких, що є двонаголошеними, анпр.: *дзьбѣти – дзьбѣю, дзьбѣеш* [2, с. 204], *скебѣти – скебѣю, скебѣеш* [2, с. 803], *сьрбѣти – сьрбѣю, сьрбѣеш* [2, с. 848] тощо, тобто ці та інші такого типу дієслова в сучасній українській мові виявляють хитання в наголошенні між кореневим і суфіксальним акцентними типами. Не треба розуміти це як постійну їхню характеристику; навпаки, – це відображення якогось внутрішнього процесу внутрішньої перебудови української мовної системи. Просто на сучасному етапі розвитку української мови цей процес найяскравіше відображається саме в цих словах, саме тому вони насамперед становлять інтерес для дослідника. Тим часом століття тому вони наголошувалися, як це відображає “Словарь української мови” цілком інакше. Із них тільки *дзьбѣти – дзьбѣю, дзьобѣеш* [див.: 3, I, 379–380] уже й тоді виявляло хитання наголошення між коренем і суфіксом. Натомість стійке суфіксальне наголошення мало дієслово *скубѣти – скубѣю, скубѣеш* [3, IV, с. 145], і, навпаки, кореневонаголошеним було дієслово *сьрбати – сьрбаю, сьрбаеш* [3, IV, с. 238]. Та початок того процесу, що наслідком своїм має стан двонаголошеності цих дієслів у сучасній українській мові, відображає це лексикографічне джерело. Простежимо за відповідними акцентними змінами в них на прикладі всього словотвірного гнізда одного з них.

Наприклад, при кореневонаголошеному твірному *сьрбати – сьрбаю, сьрбаеш* (див. вище) це джерело фіксує таке ж кореневонаголошене префіксальне утворення *усьрбати – усьрбаю, усьрбаеш* [3, IV, с. 361], але вже двонаголошене таке ж префіксальне *посьрбѣти – посьрбѣю, посьрбѣеш* [3, III, с. 375]. Натомість у сучасній мові вже майже всі префіксальні утворення цього кореня схарактеризовані як двонаголошені, див.: *відсьрбѣти – відсьрбѣю, відсьрбѣеш* [2, с. 123], *досьрбѣти – досьрбѣю, досьрбѣеш* [2, с. 224]; *засьрбѣти – засьрбѣю, засьрбѣеш* [2, с. 287];

розсьїрбїти – *розсїрбїю, розсьїрбїєш* [2, с. 761]; щоправда, при цьому чомусь тільки кореневонаголошене *посьїрбати* – *посьїрбаю, посьїрбаєш* [2, с. 662], хоч ще недавно було *посьїрбати* – *посьїрбаю, посьїрбаєш* і *посьорбїти* – *посьорбїю, посьорбїєш* [4, VII, с. 393], – з чого, очевидно, слід зробити висновок, що процес акцентних змін у цих утвореннях триває. Це справді так, адже слово раніше чи пізніше мусить прийняти один із двох можливих для нього типів наголошення й стабілізувати його.

Що, однак, спричинило порушення акцентної стабільності як у похідних цього кореня, так і в самому кореневому? На нашу думку, причиною акцентних змін тут став розвиток в українській мові дієслівної категорії виду. Кореневе дієслово *сьїрбати* мало видове значення недоконаного виду; за допомогою префіксації від нього була утворена словоформа доконаного виду, наприклад, *посьїрбати*. Але префіксальне утворення потребує сформулювати видову пару не з кореневим дієсловом, з яким воно зв'язане лише словотвірно, а з дієслівним утворенням, що має той самий префікс, оскільки префіксація здебільшого веде до появи в нових утвореннях нової семантики, принаймні якихось її нюансів. Нова словоформа недоконаного виду твориться за допомогою суфікса. І тут ми вперше стикаємося з особливістю творення словоформ недоконаного виду 2-го ступеня в дієсловах на *-ати*. Річ у тім, що впродовж тривалого історичного періоду в українській мові основним засобом творення цих словоформ був саме суфікс *-а-*, що обов'язково при цьому був наголошеним. Таким чином, в аналізованому нами випадку потрібна словоформа творилася способом перенесення наголосу з кореня на суфікс, у результаті чого з'являлася видова пара *посьорбїти* (що робити?) – *посьорбїю, посьорбїєш... посьорбїють*, недок. вид, *посьїрбати* (що зробити?) – *посьїрбаю, посьїрбаєш... посьїрбають*, док. вид. Звичайно, це незвично для сучасної української мовної свідомості, але ми матимемо не одну нагоду переконатися, що було саме так. Таким чином, двонаголошене у “Словарі української мови” *посьїрбїти* – *посьїрбїю, посьїрбїєш* поєднує в собі словоформи обох видів, однак, очевидно, уже на етапі їхнього поплутування в живому мовленні. Принаймні з наведеної у словниковій статті ілюстрації можна зробити висновок, що ця двонаголошена словоформа на той час усвідомлювалася як дієслово доконаного виду, див.: “Мали ту надію, як море стане закипать, щоб юшки добре посьорбать” [3, III, с. 375]. Важливо відзначити, що в цьому джерелі ще не зафіксовані відповідні словоформи недоконаного виду з суфіксом *-ува-*, що є регулярними утвореннями в сучасній мові, див.: *відсьїрбувати* – *відсьїрбую, відсьїрбуєш* [2, с. 123], *досьїрбувати* – *досьїрбую, досьїрбуєш* [2, с. 224], *підсьїрбувати* – *підсьїрбую, підсьїрбуєш* [2, с. 595], *розсьїрбувати* – *розсьїрбую, розсьїрбуєш* [2, с. 761]. Тому в сучасній українській мові регулярну видову пару становлять такі утворення, див.: *розсьїрбувати* –

розсьїрбую, розсьїрбуєш, недок., розсьїрбїти – розсьїрбїю, розсьїрбїєш, док. [4, VIII, с. 821] тощо. З погляду історичного наступництва вона прийшла на зміну попередній видовій парі *розсьорбїти – розсьорбїю, розсьорбїєш, недок., розсьїрбати – розсьїрбаю, розсьїрбаєш, док.* Суфіксальнонаголошене *розсьорбїти* мовна свідомість почала сприймати як тотожне щодо видового значення кореневаголошеному *розсьїрбати*, що було й морфонологічно тотожним, тоді, коли в українській мові панівними словоформами недоконаного виду стали утворення з суфіксом *-ува-*. Таким чином, суфіксальне наголошення в цих утвореннях виявилось явищем історично минулим, але, як бачимо, таким, що досі залишає помітні сліди в сучасній українській мові.

У щойно проаналізованому випадку ми розглянули процес акцентуаційних перетворень у словотвірному гнізді утворень від твірного, що первісно було кореневаголошеним. Однак ще складніше цей процес відбувався, якщо твірним виступало суфіксальнонаголошене дієслово. Розглянемо його теж на прикладі утворень одного словотвірного гнізда. Візьмімо, наприклад, дієслово *скубїти – скубїю, скубїєш* (див. вище). Якого видового значення набувають його префіксальні похідні? Судячи з даних “Словаря української мови”, – значення недоконаного виду, див.: *заскубїти – заскубїю, заскубїєш, док. в. заскебїти – заскубе, заскубїти* [3, II, с. 96] та ін. Однак це тільки тому, що видове значення доконаного виду виражали префіксальні утворення від безсуфіксного *скебїти*. Однак оскільки *скубати* семантично дорівнює *скубїти* [див.: 3, IV, с. 145], то утворення на *-ати* почали утворювати видові відношення між собою, але в цих умовах словоформи обох видів були ідентичними – суфіксальнонаголошеними. Ми нині не маємо можливості спостерігати це явище зафіксованим, оскільки мова усунула цю проблему вже відомим нам способом: суфіксальнонаголошені словоформи недоконаного виду були заступлені історично новішими словоформами з суфіксом *-ува-*, у чому ми маємо нагоду переконатися, див.: *заскебувати – заскубую, заскубуєш = заскубати* [3, II, с. 96] та ін. Після цього такі ж суфіксальнонаголошені словоформи відразу виявили своє видове значення доконаного виду; якщо говорити точніше, вони його тепер увиразнили, позбувшись конкуренції омонімічних словоформ недоконаного виду, див.: *доскебувати – доскебую, доскебуєш, недок., доскубїти – доскубїю, доскубїєш і доскебїти – доскубе, доскубїти, док.* [4, II, с. 385], *наскебувати – наскебую, наскебуєш, недок., наскебїти – наскубе, наскубїти і наскубїти – наскубїю, наскубїєш, док.* [4, V, с. 191] тощо. Однак пам’ять про колишнє видове значення суфіксальнонаголошених утворень на *-ати* як словоформ недоконаного виду зберігається, див.: *підскебувати – підскебую, підскебуєш і підскубїти – підскубїю, підскубїєш, недок., підскебїти – підсткубе, підскубїти, док.* [4, VI, с. 501]. Безперечно, це

вже аж надто заплутує видові відношення між усіма цими словоформам, зневиразняє їхній характер. Тому логічним наслідком цього становища є поява інноваційного тут кореневого наголошення у словоформі доконаного виду, що цим протиставляється омонімічній словоформі недоконаного виду, див.: *розскебувати* – *розскебую*, *розскебуєш* і *розскубѣти* – *розскубѣю*, *розскубѣєш*, недок., *розскебти* – *розскубе*, *розскубти* і *розскебати* – *розскебую*, *розскебаєш*, док. [4, VIII, с. 809]. Як наслідок цього, у сучасній українській мові зафіксовані такі словоформи доконаного виду: *поскебти* – *поскубе*, *поскубти* і *поскубѣти*, *поскубѣю*, *поскубѣєш* і *поскебати* – *поскебаю*, *поскебаєш* [4, VII, с. 335]. Це може свідчити тільки про цілковите змішування тепер уже різнонаголошених словоформ на *-ати*, що робить виправданим характеристику й самого кореневого як двонаголошеного, див.: *скебѣти* – *скебѣю*, *скебѣєш* [4, IX, с. 331]. Зрозуміло, що після цього вже всі префіксальні похідні автоматично стають двонаголошеними. Щоправда, сучасна лексикографія відображає це лише в більшості зафіксованих нею таких утворень, проте деякі з них потрактовані нею як лише суфіксальнонаголошені, напр.: *доскубѣти* [2, с. 223], *обскубѣти* [2, с. 516]. Та для розуміння характеру всього процесу акцентуаційних перетворень в дієсловах на *-ати* показовою є фіксація вже тільки як кореневонаголошеного префіксального похідного *розскебати* [2, с. 760], адже тут вперше зафіксовано вже тільки інноваційний для утворень цього кореня кореневий наголос.

На прикладів утворень двох словотвірних гнізд, з яких для одного ядерним було кореневонаголошене твірне, а для другого – суфіксальнонаголошене, ми простежили й спробували відтворити механізм акцентуаційних змін у дієсловах української мови з класифікаційним суфіксом *-а-* в тій логічній послідовності перебігу відповідних процесів, у якій вони, на наш погляд, відбувалися в ході її історичного розвитку.

Звичайно, ми в доказовій частині своїх міркувань могли спиратися тільки на ті мовні факти, що їх відображає українська лексикографія, і залежно від того, як вона їх відображає; відсутнє в джерелах треба домислювати, спираючись на аналогію та загальну логіку. Ми змоделювали гаданий процес на підставі аналізу виявлених подекуди фрагментарно мовних фактів в утвореннях двох твірних, з якими сталося так, що ці процеси в них відбуваються саме в сучасній мові, що називається, на наших очах. Зрозуміло, що інтенсивність і відносна хронологія такого типу акцентуаційних перетворень в різних дієсловах різна: в одних вони відбуваються нині, в інших зміни вже відбулися, у ще інших вони, можливо, попереду. Та час уже повернутися до тих незвичного для нашого сучасника наголошених дієслів, що ми їх виявили у творах української народної поезії і наголошення яких, на нашу думку, відображає колишній акцентний стан

української мови цілком адекватно, а тому в ньому не слід убачати поетичної вольності народного творця, а навпаки, – слід бачити справжнісіньку українську народну мову – такою, якою вона колись була.

Гадаємо, після сказаного можна з високою мірою вірогідності стверджувати, що наголошення типу *думѣти* – *думѣю*, *думѣєш*, до речі, й досі живе в українському діалектному мовленні, у певний період розвитку загальнонародної української мови було в ній явищем не тільки звичайним, а й регулярним. До слова сказати, погляд на явища українського діалектного мовлення як на сліди чи відголоски загальнономовних явищ, на нашу думку, значно креативніший за той, що вбачає в цьому лише чудернацькі відхилення від того, що стало сучасною нормою. Якщо висловлюватися точніше, то регулярним суфіксальне наголошення було в префіксальних утвореннях, а в кореневому дієслові воно з'явилося вже внаслідок аналогічного впливу з боку похідних від нього утворень. Схематично зобразимо цей процес у вигляді словотвірного ланцюжка слівформ з різним видовим значенням, див.: *дематити* (недок. вид 1-го ступеня) → *подематити* (док. вид) → *подумѣти* (недок. вид 2-го ступеня). Тобто суфіксальнонаголошене *подумѣти* мало те саме видове значення, що його в сучасній українській мові має словоформа з суфіксом *-ува-* *подемувати*. Словоформа *подумѣти* виражає тривалу повторювану дію, характер якої добре передають характерні для української народнописенної творчості тавтологічні конструкції *хїдить-походжѣє*, *гулзе-погулзе*, *нїсїть-розношѣє*, *квїлїть-проквїлзе*, *гадѣє-погадѣє* тощо, у тому числі *демає-подумѣє*, тобто довго думає, довго міркує. Уже пізніше словоформа недоконаного виду типу *подумѣти* – *подумѣю*, *подумѣєш* була в українській мові заступлена словоформою типу *подемувати* – *подемую*, *подемуєш*. “Словарь української мови” фіксує вже той мовний стан, коли дієслова цього кореня формують видові пари нового типу, напр.: *додемувати* – *додемую*, *додемуєш* [3, I, с. 410], *задемувати* – *задемую*, *задемуєш*, док. в. *задематися* – *задемаюся*, *задемаєшся* [3, II, с. 37] та ін. В усіх цих видових парах утворення на *-ати*, певна річ, є кореневонаголошеними, як і саме кореневе, див.: *дематити* – *демаю*, *демаєш* [3, I, с. 455]. Однак усе ж таки в одному префіксальному утворенні це лексикографічне джерело доносить до нас сліди колишнього акцентного стану цих слів. Гадаємо, досить показовим для розуміння сказаного є навіть те, як це слово тут зафіксоване. Так, наведене поза видовою парою дієслово *додумѣти* [3, I, с. 410] зазначене як суфіксальнонаголошене, однак, опинившись тут же у видовій парі *додемувати*, док. в. *додематити* [Там само], воно є кореневонаголошеним. Можна припустити, що ще на початку ХХ ст. суфіксальнонаголошені словоформи утворень цього кореня були фактами живої української мови, проте, мабуть, уде лише спорадичними. В ілюстраціях до різних словникових статей це джерело відображає це явище ще ширше, див.: “Ой виїду я до

Дунаю, стану, подумаю; Стану, подумаю, що долі не маю” [3, III, с. 247], “Щоб я була теє знала, що я тепер роздумала; лучче було б не пізнати, як, пізнавши, покохати” [3, IV, с. 44], див також у самому кореневому: “Коника сідлав і думки думав, бо їхав далеко аж за гіроньки” [3, II, с. 455].

Ще виразніше це саме явище можна спостерігати, аналізуючи появу народнописених словоформ *виплакѣти*, *заплакѣти* тощо. Кращому розумінню його сприяє та обставина, що дієслово *плакати*, як і цілий ряд інших, в особових словоформах теперішньо-майбутнього часу суфікса *-а-* не зберігає, див.: *плѣкати – плѣчу, плѣчеш* [2, с. 601]. Через це характер суфікса *-а-*, що був колись в українській мові основним словотвірним засобом при утворенні словоформ недоконаного виду, виступає з більшою очевидністю: утворення цих словоформ не є лише наслідком перенесення самого наголосу з кореня на суфікс; насправді тут змінюється характер особової парадигми дієслова, оскільки тепер суфікс *-а-* у них зберігається. Зараз ми розглянемо це явище, однак спершу зазначимо, що утворення цього кореня на *-ати* й у сучасній мові є здебільшого одновидовими дієсловами доконаного виду; словоформи ж недоконаного виду утворюються тут лише зрідка, напр.: *оплѣкувати – оплѣкую, оплѣкуєш* [2, с. 530; 3, III, с. 58], *сплѣкувати – сплѣкую, сплѣкуєш* [2, с. 821]. Те ж саме було тут тоді, коли продуктивним був формант *-а-*. Однак “Словарь української мови” зберіг для нас одну таку словоформу, див.: *поплакѣтися – поплакѣюся, поплакѣєшся* [3, III, с. 332], див. також в ілюстрації: “А за мною сиротою всі родичі плачуть. Плачся, плачся, мій родоньку, плачся, поплакайся, а од мене нещасної повік не цурайся” [Там само]. Безперечно, словоформи такого типу вже на початку ХХ ст. були незвичними для тодішньої української мовної свідомості. Це видно вже хоча б із того, що вони, будучи зафіксовані в ілюстраціях, не знайшли відображення у відповідних словникових статтях, напр.: *сплѣкати – сплѣчу, сплѣчеш* [3, IV, с. 179], але в ілюстрації: “Вона стала, сплала, та й дома ся зостала” [Там само].

Гадаємо, загальний характер акцентних процесів у дієсловах такого типу стає принаймні в загальних рисах зрозумілим, як, сподіваємося, зрозумілим стає й той внутрішньомовний механізм, що спричинив ці процеси. Звичайно, у різних конкретних випадках ми маємо неоднаковою мірою зафіксовані відповідні мовні факти в українській лексикографії. Тому лексикографічна фіксація джерелом староукраїнської мови суфіксальнонаголошеного *вечерзю* [1, с. 433] є для нас відрадним явищем, оскільки цей факт є доказом наших міркувань значною мірою умоглядного характеру. Цікаве відображення подальших еволюційних змін наголошення в утвореннях цього кореня знаходимо у “Словарі української мови”. Тут це дієслово є вже кореневаголошеним, див.: *вечтрати – вечтряю, вечтряєш* [3, I, с. 143]. Цікаво, що в сусідній словниковій статті *вечтря* наведено мовний зворот

вечтрю вечтрати [див.: там само], тавтологічність якого свідчить про його давність у живій українській народній мові, проте дієслово тут теж схарактеризоване як кореневонаголошене. До речі, за ілюстрацію тут взято уривок уже цитованої нами народної пісні “Ой годі, годі сивим коням грати; ходи до мене вечерю вечеряти” [Там само], розмір якої мав би, здавалося, навіяти упоряднику думку про можливість тут і суфіксального наголошення. Очевидно, на той час кореневе наголошення в цьому слові було вже панівним. Можливо, цьому сприяла також та обставина, що на той час в українській мові побутувало суфіксальнонаголошене *вечорзти* – *вечорзю*, *вечорзєш* = *вечоріти* (sic!) [3, I, с. 144]. Здогадуватися про це нас змушує та обставина, що в деяких префіксальних утвореннях цього кореня суфіксальне наголошення ще відображене, щоправда, непослідовно: лише в особових формах при кореневонаголошеному інфінітиві, див.: *довечтрати* – *довечерзю*, [*довечерз*]єш [3, I, с. 402], *повечтрати* – *повечерзю*, [*повечерз*]єш [3, III, с. 210], але вже й з кореневим наголошенням, див.: *підвечтрати* – *підвечтряю*, *підвечтряєш* [3, III, с. 160]. Тож виходить, що сучасне звичне для нас кореневонаголошене *вечтрати* – *підвечтряю*, *підвечтряєш* [2, с. 83] з такими ж закономірно кореневонаголошеними префіксальними похідними теж є акцентуаційним новотвором порівняно недавнього часу. Зрозуміло, що всі ці утворення, з кореневим словом включно, для того, щоб поміняти своє первісне суфіксальне наголошення на інноваційне кореневе, пройшли повне коло таких же акцентних перетворень, що ми їх спостерігали в попередніх випадках.

Просто фізично неможливо проаналізувати чи навіть прокоментувати всі випадки такого роду акцентуаційних змін, що ми тут розглянули. Наш аналіз, однак, мав на меті вхопити хоча б у загальних рисах, схематично сам механізм таких перетворень, що містяться в граматичній системі української мови. Якщо нам це вдалося, то запропоновану нами схему аналізу такого роду явищ можна використовувати як модель. Головне, на нашу думку, з вдумливою довірою ставитися до кожного з тих чи інших причин цікавого факту нашої мови.

Л і т е р а т у р а :

1. Лексикон латинський Є. Славинецького. Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського / підгот. до вид. В. В. Німчук. – К. : Наукова думка, 1973. – 541 с.
2. Орфографічний словник української мови. – К. : Довіра, 1999. – 989 с.
3. Словарь української мови : у 4-х тт. / за ред. Б. Грінченка. – К., 1907–1909.
4. Словник української мови : в 11-х тт. – К. : Наукова думка, 1970–1980.

Задорожний В. Б. Украинское народное песенное творчество как источник для изучения современного украинского языка.

Статья посвящена уяснению того явления, что в украинском народном песенном творчестве проявляется в виде непривычного для современного языкового сознания ударения глаголов типа *вечерзти, думѣти, плакѣти* и т. п. Вопреки распространенному взгляду на такого рода языковые факты как на своеобразную поэтическую вольность народного певца автор доказывает, что на самом деле они отображают эволюционные процессы в акцентной системе украинского языка, вызванные развитием его грамматической системы. Эти процессы продолжают и на современном этапе развития украинского языка.

Ключевые слова: акцентные преобразования, видовая пара, совершенный / несовершенный вид, ударение (корневое, суффиксальное).

Zadorozhnyi V. B. Ukrainian Folk Song Creation as a Source for Studying Modern Ukrainian Language.

The article is dedicated to the research of the phenomenon that is present in Ukrainian folk song creation, namely some verbs uncommon to the modern linguistic consciousness, such as *вечерзти, думѣти, плакѣти* etc. In spite of the widespread view of such linguistic phenomena as peculiar poetic freedom on the part of individual minstrels, the author demonstrates that they actually showcase the evolutionary processes in the accentual system of the Ukrainian language, caused by the development of its grammatical system. These processes still continue into the present-day stage of the development of our language.

Key words: accentual transformations, aspectual pair, perfective / imperfective aspect, accent (radical, suffixal).

Иванова Л. П.

**Национальный педагогический университет
имени М. П. Драгоманова**

СИНТЕЗ НАУК И ИСКУССТВ КАК ВАЖНАЯ ТЕНДЕНЦИЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО СОЗНАНИЯ

В статье как тенденция развития современного сознания рассматривается синтез различных направлений наук и искусств. Приводятся примеры указанного явления и делается вывод о том, что в основе его лежит текст. Указанный синтез перспективен и открывает новые горизонты исследований.

Ключевые слова: синтез наук и искусств, текст, импрессионизм.

На заре развития человеческого сознания различные виды искусства, зарождающаяся наука образовывали некий комплекс, свидетельством чему является фольклор (музыка – песня – поэзия – танец), обычаи и традиции, в основе которых лежали первые наблюдения и обобщения. Формировались фоновые знания (1) сведения о природе, 2) человеке, 3) окружающей его среде, 4) быте, нравах и обрядах, 5) медицине, 6) культуре и искусстве, 7) представления о науке и технике). Подчеркнем, что структура и функции фоновых знаний практически неизменны на протяжении веков, однако объем